

FOIȘOARA

TELEGRAFULUI ROMAN.

Nr. 14.

Sibiu, 14 Iulie 1877.

Anul II.

Apare la doue săptămâni. Corespondențele să se adreseze la redacțiunea Telegr. român cu adausul „pentru Foișoară“.

Cărțile noastre bisericesci.

Biserica a avut in toate timpurile influență mare asupra dezvoltării literaturii unui popor. Acest adevăr se constată mai vedit in literatura veche a poporului evreesc. Ce ar mai rămâne din literatura veche a Evreilor, dacă am scoate afară cărțile lor religioase? Cine s'ar mai interesa acum de aceea literatură, dacă biserica creștină nu ar ave încă și astăzi trebuință de ea? De asemenea ce ar mai rămâne din literatura veche a Chinezilor și Indienilor, dacă am scoate afară scrierile, ce tractează despre teoriile religioase ale acestor popoare. La Elini și Romani adevărat că a încetat a mai fi religiunea unicul teren pentru dezvoltarea literară; și astăzi literatura se dezvoltă pe deosebite terene. Cu toate aceste religiunea creștină a influențat și influențază și astăzi in mod destul de simțit asupra dezvoltării literaturii popoarelor moderne. Cel puțin inceputul literaturii popoarelor moderne s'a făcut cu scrieri religioase. Religiunea a scos din mormânt in evul de mijloc pre bătrâna limbă latină și a pus-o in fruntea mesei, mai întâi in biserică, apoi in stat și in alte cercuri sociale. Este de necrețut, cât de mult a impedit limba latină dezvoltarea limbilor moderne.

Tot religiunea a dat după reformațiune in Germania un avânt insemnat literaturii germane. Influență mare a avut asupra limbii germane traducerea bibliei prin Luther. Mărginindu-ne chiar pe lângă poporul român aflăm, că într'un timp religiunea era aproape să nimicească limba noastră și cu pierderea limbii să șteargă de pe fața pământului pre un popor plin de viață. Limba greacă și mai ales limba slavică prin biserică și religiune într'atâta nădușise limba românească, încât aceasta era aproape să se stingă. Tot religiunea a fost care a aprins din o schântee ce abia mai licuria o flacăară puternică in literatura română. Cărțile cele mai vechi românesci sunt cărțile bisericesci. Prin religiune era să se pierdă limba română, prin religiune s'a renăscut, prin reli-

giune se poate și astăzi mai mult ca prin ori ce alt mijloc populariza literatura.

Acest adevăr ne îndreptățește a nu nesocoti limba și scrierea cărților noastre bisericesci.

In deceniile din urmă, croindu-și Românii un drum mai larg spre cultură pe toate terenurile, limba și literatura română au devenit per eminentiam obiect de studiu. Resultatele limbistice și ortografice de până astăzi, unii le numesc progres, ear alții le consideră de regres. Curățirea limbii române de unele cuvinte slavene, barbarisme și provincialisme și adoptarea literilor latine in locul celor slavene se poate numi cu drept cuvânt un mare progres literar; și din contră esagerațiunile limbistice și ortografice reprezentate prin unii învățați români, mai ales din Transilvania, se pot socoti ca corumpere a limbii române. S'a părut unora adecă, că cu cât vom primi in limba română mai multe vorbe latinesci cu și fără trebuință, și cu cât scriem altmintrelea de cum vorbim, cu atât mai tare se înaintează limba. Veđiut-am in timpul din urmă in limba română destule curiosități literare ridicule! Estremele, ori cât de mari ar fi, au și ele un folos indirect. Ele contribuiesc de multe ori a pune adevărul in lumină mai mare și a apropia pre om mai sigur de adevăr. Sperăm și suntem convinși, că divergențele limbistice și ortografice ce se arată astăzi, mai curând sau mai târziu se vor nivela. De una însă nu trebuie să uităm nici când, că limba ca oricare obiect al naturii este supusă legilor naturale de dezvoltare și de aceea regulele gramaticii n'au misiunea de a crea, ci de a reproduce legile, cari in mod neconșciut s'au dezvoltat in limba unui popor.

Deși până astăzi încă nu s'au împăcat diferențele limbistice și ortografice in limba română, totuși este timpul a întreprinde o reformă in cărțile bisericesci. Este un mare inconvenient a ne servi in scrierile bisericesci de un limbaj și de o ortografie și in celelalte scrieri de alt limbaj și altă ortografie. Până acum cărțile bisericesci in oare-care pri-

vințe au adus un folos indirect; ele au contribuit, ca limba română în dezvoltarea ei să nu facă sărituri. Limba bisericească a fost un memento a nu uita limba părinților noștri. Dacă nu era limba bisericească, scoala zisă a etimologiștilor, până prindeam de veste mai că ne făcea Latini alias Romani!

Astăzi însă direcția moderată sau mai bine a conservativilor limbistici pare a fi ocupat teren mai mare — generalisându-se la partea cea mai însemnată a Românilor și de aceea nu mai suntem în perplexitate, în ce limbajiu să modernisăm și cu ce ortografie să tipărim cărțile bisericesci.

Nu poate fi indiferent, cu ce ortografie și în ce limbajiu se vor tipări cărțile bisericesci. Să ne ferim a introduce în biserică o limbă neînțeleasă de popor. Poporul cărturar nu pricepe nici limba jurnalelor de astăzi. Prin introducerea și în biserică a unei limbi latinisate și franțusite și a urfei ortografii radicale, nu numai nu s'ar aduce nici un folos limbei române, dar s'ar vătămă și simțul religios al poporului. Când susțin aceste, nu aparțin la aceea clasă de oameni (Rascolnicii rusesci), cari odinioară (1655) din ignoranță s'au opus a primi cărțile bisericesci corectate și tipărite pentru întâia oară în limba slaveană. De asemenea să nu creadă cine-va, că mi-ar mai plăcea să aud în biserică termenii: căzanie în loc de predică, slavă, bogorodijnă etc.

A sosit timpul, când modernizarea limbei bisericesci și tipărirea cărților bisericesci cu litere latine nu se mai poate amăna. Întreprinderea acestei lucrări însă este împreună cu multe considerațiuni, între cari se numără ortografia și limbajiu, ce se va folosi în cărțile bisericesci.

Ortografia cea mai bună este aceea, cu care putem scrie, cum vorbim, ear în privința alegerii cuvintelor în cărțile bisericesci să nu uităm adevărul exprimat încă cu mai bine de 100 ani de arhiepiscopul și metropolitul român din Alba-Iulia, Simeon Stefan, care zice: precum acei bani sunt buni, cari se primesc de oameni, așa și cuvintele acele sunt bune, cari sunt mai des folosite de popor*).

Din contră prin introducerea unei limbi bisericesci latinisate și franțusite fără cumpăt și a unei ortografii răzimate numai pe etimologie s'ar mări și mai tare lacuna ce există pe terenul literar între popor și așa numita inteligență. Aușind pe oamenii din popor pronunțând — de multe ori în mod schimonosit — câte un cuvânt latinesc, pe care l-a aușit dela

cărturari, să nu fie nimenea sedus a crede, că în modul acesta s'ar face așchiziuni însemnate pentru limba română. Până acum tocmai cărțile bisericesci au fost cari au astupat lacuna între cărturarii din popor și cărturarii de profesiune. Dacă vom pași și în biserică cu aceleași esagerațiuni limbistice și ortografice precum s'a urmat în literatura profană, se răpesc poporului și unicul teren de carte și se isolează cu totul inteligența de popor.

Am vădut și până acum cărți bisericesci tipărite cu litere latine într'o limbă radicală; am vădut grămădindu-se aceste începuturi cu laude mari*). Noi însă nu suntem aplecați a lăuda aceste începuturi fără nici o rezervă. Înainte de toate la retipărirea cărților bisericesci am cere un plan general. Nu suntem de părere, ca cine-va să se apuce a retipări cărțile bisericesci, așa cum i vine și i se pare. Din o astfel de procedură fără de plan vom ajunge, ca unii să înlocuească cuvintele slave prin unele cuvinte, ear alții prin altele. Unii vor latinisa pe întrecute, ear alții vor conserva cuvintele odată popularisate în limba românească. De aci pentru una și aceeași noțiune vom ave în cărțile bisericesci 2—3 termeni și poate fără a se fi aflat termenul adevărat.

Cetind unele cărți bisericesci mai ales de rugăciune tipărite de curând în România cu litere latine, m'am incredințat, că lângă cuvântul curat slavonesc, pentru care s'ar afla în limba românească termen mai corespunzător, stă alături un cuvânt latinesc cu formă românească, pentru care asemenea se află cuvânt adevărat românesc.

Retipărirea cărților bisericesci cu litere latine și purisarea limbei de unele slavisme și barbarisme mi-o pot cugeta numai împreună cu o traducere corectă după cărțile originale. Lucrarea aceasta se prezintă așadar cu mult mai grea. Abstrăgând dela spesele enorme ale retipării, lucrarea traducerii reclamă puteri literare însemnate. Pentru aceea retipărirea cărților bisericesci este un lucru mult mai însemnat, decât să poată fi sevărșit prin particulari.

Retipărirea cărților bisericesci cu litere latine, într'o limbă mai modernă, mai are și altă latură, care din punct de vedere religios este cea d'ântei și mai însemnată. Aceasta este partea canonică a cărților. Din vechime biserică a purtat grije, ca în cărțile bisericesci și mai întâi în sfânta scriptură să nu se stre cure învătăuri eterodocse. Sfinții părinți ai

*) Precuvântarea către cetitori la traducerea testamentului nou, a. 1648.

*) Veđi „Transilvania“ 1875 nr. 6, 7, 8: „Progresul limbei bisericesci în România“.

bisericeii au păstrat în curăţenie învăţăturile adevărate ale bisericeii lui Christos, separând scrierile adevărate de cele mincinoase. Inghiereea aceasta a capilor bisericesci pentru curăţenia dogmelor şi învăţăturilor adevărate nu trebuie să înceteze nici astăzi; căci şi în timpul nou tot aşa de multe sunt ispitele asupra bisericeii ortodoxe.

În jumătatea d'ântei a secolului al XVII ştim, că sub numele Ciril Lucaris a eşit la lumină o confesiune a credinţei bisericeii orientale, care cuprindea învăţături calvinesci. Arhiereii bisericeii răsăritului au fost la înălţimea misiunii lor, când s'au adunat în sinodul din Iaşi la a. 1642 şi au condamnat aceea carte. Chiar şi în Transilvania se ştie, cum se încercară calvinii a popularisa învăţăturile calvinesci prin cărţile bisericesci, ce le tipăreau ei pe sama Românilor.

Precum nimenea nu jertfese simburile unui fruct gustuos pentru coaja lui, aşa şi la retipărirea cărţilor bisericesci, preocupăţi prea tare de limbă şi ortografie, să nu jertfim, dar nici să nu vătămăm şi păgubim religiunea.

Pe la a. 1858, când învăţatul român Ioan Eliade Radulescu a început să tipărească biblia într'o limbă radicală şi ortografie exagerată, fericitul metropolit Şaguna a păşit tare rezoluit în contra acestei întreprinderi. Din incidentul acesta s'a născut între autor şi arhiepiscopul Şaguna o polemică învăpăiată. Se înţelege, părerile publicului cetitor au fost deosebite după punctele de vedere, dela cari pornia unul şi celalalt la formarea judecăţii sale. Dacă sunt adevărate consideraţiunile relevate mai sus, ce trebuie să le aibă acei cari întreprind traduceri nouă a cărţilor bisericesci, fie cine trebuie cel puţin până la un grad oare-care să dea drept arhiepiscopului Şaguna. Unele priviri are bărbatul numai de litere şi alte priviri mai grele şi mai complicate are capul bisericesc al unei naţiuni. Cumcă însuşi literatul Ioan El. Radulescu, după ce s'a recules din supărarea, ce o a produs păşirea contrară a lui Şaguna faţă de întreprinderea sa, a judecat altmintrelea decum s'a arătat la început, se vede şi de acolo, că el a stat cu răposatul Şaguna şi după incidentul amintit în corespondenţă amicală — trimiţând metropolitului Şaguna produsele sale literare publicate mai târziu.

Faţă de starea aceasta a lucrurilor trebuie să se mire omul, cu ce raţiune un Român transilvănean face din incidentul lui Şaguna cu Eliade capital, improspătând a zecea oară şi aruncând*), şi îndereptul cosciugului lui Şaguna cu petri şi mai ales înfăţişând lu-

mii pre Şaguna ca pre un inamic de moarte al ideilor moderne. Scriitorul, care impută lui Şaguna ca un păcat neiertat păşirea faţă de Eliade, măcar că se ţine de o biserică, care aşa de conservativă este, încât nu eartă folosirea altei limbi în cărţile bisericesci decât a limbei latine, face judecată atât de aspră şi nedreaptă asupra lui Şaguna*).

Am fost dator dreptăţii cu această mică digresiune.

După consideraţiunile relevate mai sus numai arhiepiscopii sunt chemaţi a întreprinde retipărirea cărţilor bisericesci; însă nici arhiepiscopii unul câte unul, fie-care de capul său, ci în urma unei conţelegeri şi stabilirea unui plan comun pe calea sinodalităţii. Când cugeţăm la greutăţile de tot felul, cu cari este împreunată retipărirea cărţilor bisericesci în forma espusă mai sus, ne întărim tot mai mult în convingerea, că lucrarea retipării cărţilor bisericesci se poate pentru antea oară face numai în România. Acolo dispune sau cel puţin ar trebui să dispună clerul de mijloace materiale mai bune; acolo se află mai mulţi bărbaţi învăţaţi bisericesci, cunoscători de limbile trebuincioase; acolo, ceea ce este lucru principal, se foloseşte o limbă mai curată românească şi cu deosebire o sintaxă a limbei mai naturală.

Dee Dumnezeu, să vedem realizându-se cât mai curând aceste dorinţe.

Naum.

Maltratarea limbei române.

La noi Românii, mai ales dincoace de Carpaţi, nu este un fenomen sporadic, când un bărbat, care de altmintrelea se ţine cult, nu ştie vorbi şi scrie limba sa. Soartea incredinţază adese astorfel de oameni un rol însemnat în viaţa publică şi i silesce a se folosi de limba lor maternă, cari nu o cunosc. Publicul s'a datat a privi cu oare-care nepăsare la schimo-

*) Este caracteristică iscusinţa unor oameni, cari neavând mod şi cale a se resbuna asupra lui Şaguna şi după moartea lui, sub vëlul de tractate literare lovesc pe furiş asupra unui bărbat ale cărui fapte măreţe i-au asigurat nemurirea. Ne-am datat a vedea de un timp incoace în foaia „Transilvania“ de mai multe ori astfel de porniri impetuoase asupra lui Şaguna. Nu ne mirăm de exploatarea exagerată a polemicii între Şaguna şi Eliad în tractatul: „progresul limbei bisericesci în România“, ci ne mirăm de colorările şi podobile fictive ale autorului citatului tractat.

*) Veđi locul citat.

nosirea și maltratarea crudelă a limbei române. Ne temem, — dacă nepăsarea publicului va crește în aceeași măsură ca schimonosirea limbei, ne vom trezi, că străinii vorbesc și scriu mai bine limba română decât Românii. —

Dacă pretindem dela un scolar din a patra clasă elementară, ca el să cunoască regulile gramaticale, cel puțin în aceea măsură, care este de lipsă pentru compunerea unei propozițiuni cu subiect și predicat, să nu fim în drept a pretinde aceasta dela un avocat român? Întrebarea pare ciudată, dar răspunsul este și mai ciudat. Un jude la un tribunal regesc ne trimite mai multe concepte din cancelariile advocaților români din Sibiu; spicuind prin aceste concepte am aflat unul, care-l reproducem în toată originalitatea sa, drept dovadă despre cunoștințele limbistice ale advocaților români:

„Inclitei judecatorii regie circularie!“

„Pertractarca dein 10/8 1871 amanendu-sa, processul la transferatu in 1872 inclitei judecatorii regie. circularie dein Salistie, — unde reinnoindu adversariul processulu prein Sentintia inclitei judecatorii cu dttu 2/11 1872 sa rejeptatu in actiunea renovata ¹⁾, — contra carei ²⁾ inaintandu avocatul N. in 16/12 1872, — inclita tabla gasindu casu de nulitate a inaintatu prein decisiunea dttu x. inaltei curte de casatiune ³⁾, aceasta, — nulificandu Sententia inclitei judecatorii au ordinar redarea actiunii fara rezultat, avisendu pre inclita judecatoria a urma decisiunei dttu; — adeca sustinenduse sentintia prima, sasa intregesca conform petitului din actiune de praes. dejudecanduse incusatulu a solvi ateta Veduvei Anna, catu si remasului lui Petru, — eventuel-minte aflendu inclita judecatorie regie necesariu o intregire, precum a facutu aceasta si magistratulu N. ordinendu la 10/8 intregire, — a pune unu terminu si dupa aceia a emite sentintia

Nu ne mirăm nici decât, dacă amicul nostru, care ne trimite aceste, se exprimă în următorul chip:

„Cetind cine-va în toate zilele astfel de năbădăranii, oare nu'i ar fi sentința cu desăvârșire justă, că cei mai mulți dintre advocații români n'au nici urmă de indemn estetic ași cultiva limba în scriere? Advocății români

¹⁾ Cum? Adversarul a renoit procesul prin o sentință judecătorească și s'a „rejeptatu apoi în actiunea renovata“?!
-Red.

²⁾ A cui? a acțiunii renovate? sau a judecătorei? sau a sentinței?
-Red.

³⁾ Analisând acest gali-matias rezultă piramidalul nonsens: înaintând avocatul contra cărei, tabla a înaintat prin decisiunea!!
-Red.

grijesc numai pentru a grămădi la espense în sarcina muncitorilor români de pe sate cari, dacă s'ar presenta ei înșiși înaintea autorităților, una, nu ar strica limba, și alta ar pute se informeze pe funcționarii tribunalului de zece ori mai bine în trebile lor, decât un avocat de concepte“.

„Ne trebuesc“ termină domnul jude regesc „și între advocați mai mulți oameni de omenie, oameni, cari se interesează mai mult în înțeles estetic și de cultivarea limbei lor și nu numai de ași mulcomi lăcomia după bani și de bani“.

Noi aprobăm verdictul domnului jude, însă credem că, având un act în felul celui aci citat înaintea noastră, nu poate fi vorba de „indemn estetic“, care ar lipsi advocaților, ci poate fi vorba numai de cunoștințele gramaticale, cari nu le au o parte mare din advocații români și le pretindem dela scolarul clasei a patra elementare.

Dar această lipsă a cunoștințelor gramaticale elementare la „inteleghența română“ nu se manifestă numai în conceptele unor advocați români, ci se ivesce în o parte mare a vieții noastre publice. Pentru a nu merge departe și a nu obosi publicul cetitor cu un uumăr mare de exemple, atragem numai atențiunea la maltratarea limbei române în reprezentanța municipiului din Sibiu. Este o adevărată batjocură, cum se schimonosese acolo, mai ales din partea translatorului român, limba română în fața străinilor, dela cari pretindem stimă pentru limba noastră!

Și ce să zicem, când aflăm într'un act public subscris de „lamura inteligenței române“ (între cari presidiul și secretarul Asociațiunii transilvane pentru literatura română, directorul unui institut pedagogic, advocați și literați) următorul pasagiu:

„Asemenea sunt garantate tot prin constituțiunea țării și celelalte drepturi usuate și bine câștigate ale cetățenilor de stat, și acestea se pot cu atât mai puțin detrage prin dispozițiunile noue locuitorilor din fundul regiu prin legea electorală dietală asupra averei lor din cesțiune lipsind în teritorul fund. reg. atât clasa de oameni privilegiată cu drepturi nobilitari cât și acelea posesiuni mari din comitate prin care să se poată rectifica censul enorm satorit prin legea amintită“ *)

Stilul în acest pasagiu seamănă mult cu cel în conceptul citat al avocatului și este așa de originală, încât o imitațiune este imposibilă.

Este o aparență tristă, când vedem cum

*) Vezi: Votul separat al deputaților români în contra concludului universității săsesci din 6 Noemb. 1876.

biata noastră limbă, persecutată de străini in tot chipul, se mai maltratează și schimonosesce de inșiși Români, și de Români, cari voesc a păși in fruntea națiunii lor. Să punem odată stavilă acestei crudelități și să condamnăm cu desevărșire pe acei cari nu'și au dat osteneală a cunoasce regulele gramaticale elementare, ca pe nesce oameni, lipsiți de ori ce cultură. —

SCHIȚE DIN AGROLOGIA PRCTICĂ.

5. Pământul humos.

Humă (lat. humus) se numesc in agrologie materiile organice (remășițe vegetale și animale) descompuse sau in stare de descompunere; gunoiul putred de grajd se poate considera ca humă.

Pământurile, cari conțin 5—8% humă, se numesc *humoase*. Pământuri alcătuite exclusiv din humă nu există. Despre influența ce are huma asupra vegetațiunii încă și astăzi, când știința a clarificat indeplin starea adevărată a lucrului, auzim repețindu-se păreri prejudețioase. Economii vechi susțineau, că in lipsa totală de humă, crescerea și completa dezvoltare a plântelor este preste puțință. Știința modernă a respins cu deseversire această teorie falsă constatând, că nu atât prezența himei, cât mai vartos forma și felurimea substanțelor mineralice sunt decisive in ce privesce productivitatea pământului. Ce e mai mult, plântele se desvoaltă până și intr'un pământ, in care nu se află humă de loc. Așa d. e., dacă continuăm a arde 1 chilog. țărăna până ce huma (remășițele organice) au dispărut cu totul și dacă adaugem apoi o mică porțiune de salitră (kali combinat chemicesce cu acid azotic), ovėsul, sęcara sau alte plante aci semēnate, espuse fiind căldurei și luminei și udate din când in când cu apă destilată, se desvoaltă normal și rodesc. In apa destilată și țărăna astfel pregătită nu se află decât materii mineralice. Natura in sași ne ofere numeroase esemple despre tufe și arbori adese uriași, cari și intind rădăcinile lor prin crepăturile înguste ale stăncilor, pe unde nu există nici măcar urme de humă. Va se zică, prezența himei nu este o neapărată trebuință pentru vegetațiune.

Cu toate aceste, huma joacă un rol foarte important in economia nutrițiunii plântelor. Ea este oare-cum motorul principal pentru o cultură mai intensivă, mai rentabilă.

Descompunerea himei in părțile ei constitutive se întemplă incetul cu incetul, dar fără intrerumpere. Productele descompunerei sunt: sări humoase, acid carbonic, apă și amoniac, —

substanțe, cari contribuesc parte la nutrirea directă a plântelor, parte la disolvarea mineralelor nutritoare din sinul pământului.

Huma este foarte poroasă și astfel ea absoarbe și reține apoi in țesăturile ei mari cantități de apă; apa odată absorbită esaburează foarte anevoie. Huma imbunătățesce calitățile fizicale ale pământului. Ea pufăiesce pământurile trândoase și le face să primească umeđeala, aerul și căldura cu inlesnire; din contră pământurile prea ușoare (năsipoase) devin mai consistente, dacă conțin multă humă care, presentând un fel de țesătură deasă, leagă impreună firele isolate de năsip.

Huma are o culoare mult puțin neagră asemenea gunoiului putred, care și el se poate privi de humă. De aceea, pământurile humoase absorb multă căldură și se încăldesc mai tare și mai in grabă decât pământurile mult puțin alburii. Numeroasele procese chemice, la cari huma este supusă, produc și ele o căldură destul de insemnată. Căldura sporesce activitatea pământului, contribuind la o mai repede disolvare a materiilor nutritoare și inaintând vegetațiunea.

Inre substanțele, cari formează impreună pătura arabilă a pământului, huma posedă in cel mai mare grad facultatea de a absoarbe și de a conserva apa de ploae și aburii precum și gazurile nutritoare (ocsigen, acid carbonic și amoniac) ce plutesc in aer. Pământurile humoase deci cu drept cuvânt se numesc grase, adecă bogate in materii nutritoare.

In deobște vorbind, pământurile sunt cu atât mai mănoase, mai productive, cu cât conțin mai multă humă.

Dacă vom amesteca pământul uscăcios, d. e. pământul bogat in năsip sau var, cu gunoiu de grajd resp. cu humă, el (pământul) devine mai consistent și mai recoros.

Productivitatea pământului merge scădënd in proporția, in care huma trece preste 10%, cu alte cuvinte, huma prea multă nu priesce vegetațiunii. Asemenea pământuri se inferbentă vara din samă afară: plântele adevărat că cresc repede, dar nu rodesc, fiindcă le lipsesce adăpostul și umeđeala necesară, holdele se lungesc la pământ și spicele remăn sterpe etc. Drept dovadă pot servi pălcurile de holdă ce vedem uneori crescënd pe grămețile de gunoiu putred.

In țările locuite de Români se află mari intinderi de pământuri humoase. Aci aparțin mai ales marile șesuri din Bănat și România, unde până mai când gunoiul se arunca la o parte, pământurile fiind destul de grase. Aceste pământuri oare-cum privilegiate de natură in anii mai din urmă au inceput a nu mai rodi ca odinioară. Lucru firesc: sacul din care luăm

mereu fără a inapoia cătuși mai puțin cu vreme se golesce.

Huma este o materie combustibilă. Deci spre a constata prezența și cantitatea humei n'avem decât să ardem o porțiune de țărăna uscată cu desăvârșire într'un vas descoperit. Dacă țărăna se albește, este semn, că conține humă. Țărăna trebuie cântărită înainte și apoi după ardere. Deosebirea greutateilor este egală cantității de humă ce se află în pământul supus analizei. Dacă d. e. pământul ar fi tras la cântar 100 decagrame înainte, ear după ardere 96 decagrame, atunci pământul conține 4% humă. Înainte de analizare, pământul trebuie supus la o temperatură de vre-o 110° C. spre a îndepărta din el toată umezeala (apa).

c.

BIBLIOGRAFIC.

Henke, Rudolf, Rumänien. Land und Volk, etc. etc.

(Urmare).

Nimic mai greu, decât a pătrunde în sufletul unui popor, după ce deja descoperirea ființei sufletesci a unui singur individ pretinde cei mai ageri ochi spirituali. Și zicând aceasta, noi nu ne gândim cumva la psihologia popoarelor, ce ca știință abia există în nesce începuturi prea modeste, fiind chiar și psihologia individuală abia în timpul mai nou pe care a deveni mai empirică, mai exactă cu ajutorul fiziologiei, a psihofisicei. Nu, noi avem în vedere numai aceea psihologie vulgară, sau — cum mulți o numesc — practică, ce se bazează parte pe simțul instinctiv, pe un tact norocos, parte pe oare-care experiență; o psihologie, ce se mulțimesce cu o caracterizare mai generală și mai la înțelesul comun.

Pentru ca onoratul cetitor să poată vedea, intrucât și cum dl. Henke cunoaște pe Român, traducem ce el a scris despre „*Characterul*” Românilor pe pag. 133—139.

„Guil. Hoffmann zice în opul său „*Beschreibung der Erde*”.

„Din acest amalgam, ce a dat naștere poporului român, es capete, cari sunt clasice și ar pute fi întrebuințate ca modeluri pentru game; — capete, ce și în lăuntrul lor conțin aceea ce indică exteriorul lor; căci nu află nicăiri inteligență mai ageră, minte mai luminată, spirit mai pătrunzător, dimpreună cu agilitatea purtării, precum dovedește câte odată și Românul cel mai de rând. Acest popor, unit și ridicat la cea mai înaltă civilizațiune, ar fi apt să stee în fruntea culturai spirituale a omenimei. Și pentru a completa aceasta, și limba lui este așa de sonoră și bogată, încât cu deosebire s'ar potrivi pentru cel mai cult popor de pe pământ”.

„Această descriere este cam prea intensiv colorată, în esență conține însă adevărul.

„Românul în deobște este om bun, de omenie și credincios, pe lângă aceasta agil, prietinos, vesel, binefăcător și curat, precum și față de străini complasant și ospital, dimpotrivă însă și răvnitor după plăceri, voluptuos, pofitor de glorie, răsbunător și superstițios; însușirea aceasta din urmă a primit-o mai cu

samă dela popii săi puțin culți. Bărbații din tagmele de jos sunt — nefiind siliți a dovedi agilitate — lenoși și fug de lucru, din contră muierile lor pe lângă curățenia lor foarte penibilă se deosebesc prin multă diligență. În lipsa unui alt lucru le veți mereu torcând bărbătesce cu fusul fără roată, chiar și cându-și ved de copii și fiind călare.

„Insemnate însușiri spirituale ale Românului sunt minte luminată și spirit pătrunzător și cu deosebire trebuie lăudată rara agerime spirituală, de care dispune. Cu ușorătate fabuloasă el își însușește limbi străine, fie cât de grele de învățat și adeseori găsești copii de trei până la cinci ani, cari vorbesc atâte limbi diferite, câți ani de viață au. Mai cu sama intimpini aceasta în orașe mai mari, unde nu este raritate, că un copil, care abia a învățat să vorbească, povestesc afară de romănesce, încă cât de curent nemțesce, unguresce și franțosece. Astfel cunoseam pe un băiat de vre-o șapte ani, care știea bine vorbi romănesce, nemțesce, franțosece, englezesce, muscălesce și unguresce, și pe lângă aceste încă puțin turcesce, așa dară în șapte diferite limbi el se putea înțelege cu alții.....“

„Mai departe, Românul se deosebește prin agilitatea purtării și familiarizare și acomodare ușoară față de împrejurări până acuma străine și necunoscute. Românul ușor se și aclimatisează în alte țări, el însă iubesc patria sa cu rară devoțiune și suferă de dorul țării sale, dacă este despărțit de patria sa. Dovadă despre aceasta din urmă sunt multe dintre minunatele sale cântece populare, în cari adeseori atât prin text cât și prin melodie este dată espresiune plină de emoțiune dorului de patrie. Cu privire la străini el susține mândru: „Dimboviță apă dulce, cine bea nu se mai duce”. Zicala aceasta s'a adevărit deja de mulți străini și sunt unii, cari deja a treia și a patra oară s'au reintors în România.....“

„Românului pe lângă această iubire de patrie nu'i lipsesc nici curagiul și vitejia; nici istețimea și simțul de ordine și disciplină; de aceea el, fiind bine condus, este soldat brav și trebuincios.

„Dr. Diefenbach zice în cartea sa....: „Sulzer și garanții săi Cantemir, generalul muscălesc Bauer și alții invinovațesc pe Românii boieri din vremea lor și de mainainte, că ar fi tirani cătră cei de jos, servili cătră cei de sus și aplecați a nu-și ține cuvântul dat și a înșela; ear poporului de jos i impută aplecare la hoție, ei află însă aici Symptomes du despotisme. Prihana de căpetenie, cu deosebire a țaranilor, ar fi — ca și la Slavi — necurățenia și lenevia, o virtute poporală ar fi ospitalitatea”.

„Aceasta pe bună jumătate este cel mai puțin scornită de domniul Sulzer și companie, și mi vine aminte anecdota veche despre Englezul, care sara târziu vine într'un oraș și primesce odaia sa prin o slugă de casă ghebos și chior, și pentru aceea de loc scrie în ziarul său: „locuitorii din X. sunt gheboși și chiori”.

„Nu s'a aușit nici când, că un membru a unei

armate de ocupațiune a judecat clar și nepreocupat asupra locuitorilor țării invinse. Mai întâi astfel de oameni se uită la popor cu alți ochi, decum o face un simplu călător neinteresat, și a doua acelaș popor se presintă lor într'o stare neobicinuită și apăsată, va se zică, nu în starea sa naturală și de toate zilele.

„Sulzer, un căpitan austriac și garanții săi muscălesc sunt însă oameni, cari vedeau poporul român prin ochelarii naționalității numai într'o stare dejosită, și de oare ce se știe, că învingătorul totdeauna privesce pe invinsul ca stând departe sub el, se esplică ușor, că au trebuit să se nască din aceasta judecăți și păreri false. Ce s'ar zice în Germania, dacă un străin, căruia i s'a furat într'un otel german, ar declara pentru aceea, că toți Germanii ar fi înșelători și mișei? Eu cred, că unul ca acesta ar trece de nebun.

„Dacă în pasagiul sus citat Românii boieri sunt invinovați că ar fi tiranici și servili, precum și aplecați a nu și ține cuvântul și a înșela, apoi cea d'antăi a fost urmarea stăpânirilor rele în restimp de seculi întregi, cea din urmă a fost urmarea ocupațiilor continue muscălesc și austriace, și cine va lua unui popor în nume de rău, dacă se opune asupra lor săi, cari alternativ store și devastează sistematic țara sa?

„Dacă până în ziua de astăzi au ramas urme de însușirile de pe atunci, apoi n'avem să ne mirăm, ci trebuie să ne esplicăm aceasta din istoria țării, a cărei conspect deslușesce pe deplin cele aici zise.

„Multe însușiri, nu chiar laudabile, ale Românului boier, precum aplecarea a domni, a și petrece, a juca (pe bani), voluptatea și câte alte escesuri, plăcerea de schimbare, de splendoare și de a face, ca lumea să vorbească de el — se pot esplică parte din descendența sa și din temperamentul său ușor și sanguinic, parte însă din creșterea sa și din imitațiunea stărilor sociale franțozesci. Parisul este idealul tuturor Românilor de distincțiune, și cine n'a trecut acolo prin toate scoalele înalte, este ca un profet în patria sa.

„A imputa însă Românului boier aplecare de a nu și ține cuvântul și de a înșela, înșamnă a judeca asupra lui într'un mod unilateral și mărginit, căci față de inimici este poate ertată și aplecarea la înșelătorie.

„Încât pentru judecata lui Sulzer și consorți asupra poporului de rând, căruia i atribue aplecare la hoție, precum și la necurățenie și lenevie, aceasta, luând afară lenevia, trebuie să respingă cu *desăvârșire* ori cine a avut ocaziune, a cunoasce pe poporul român acasă la el.

„Pretutindenea affi excepțiuni, eu cred însă, că numărul procentual al criminalilor la poporul român este mai mic decât a celor mai multe din celelalte staturi mai civilizate din Europa. Românul cel mai de rând este *de omenie și credincios* și i poți încrede fără nici o grije averea ta. De aceea în principatele dunărene mai bucuroși sunt ținuți în slujbă Românii decât străinii, cu deosebire ca servitori de

cassă, de birou ș. cel., fiindcă indivișilor mai de rând a celorlalte națiuni, imigrați în România, nu te poți încrede decât numai până ce i ai înaintea ochilor.

„Cu privire la judecățile false asupra Românilor mai cu samă schimbările par a juca un rol principal, ținând observatorul fugitiv Grecii și Țigani drept Români. Judecata de sus a lui Sulzer cel puțin nu se poate altmintrelea esplică; altcum Românii de pe atunci trebuie să fi recurs la hoție din înverșunarea cătră asupra lor și poate și împinși de lipsă și de foame.

„Tot astfel precum astăzi trebuie să respingem aceste două însușiri în partea Românului de rând, nu putem concede nici imputarea *necurățeniei*.

„Dacă Românul în veștmântul său de lucru și la lucru nu caută chiar curat, apoi în această privință stă pe una și aceeași treaptă cu lucrătorul ori și cărei alte națiuni, dar nici pe departe cu Slavul, cu care nici în privința caracterului său nu seamănă de loc. — În veștmântul de duminică și de serbătoare nici lucrătorul german nici cel frances nu ajunge pe cel românesc cu privire la curățenie, căci cel din urmă pentru schimburi curate și albe ca zăpada are o patimă, ce înzadar vei căuta la alte neamuri. De aceea în poeziile populare românesce se face atât de des amintire de schimburi, și după acele o femeie nu poate aduce bărbatului ceva mai bun, ca schimburi curate, ce i sunt Românului mai pre sus de mâncare și beaură“.

Tot de rubrica „*Caracter*“ se ține, ce autorul nostru scrie la capitulul „*Nutrimēt*“ pe pag. 150—151, adică:

„Românul este sobriu și cumpetat și nu mi pot aduce aminte, a fi văduț un Român beat în restimpul celor trei ani, cari i-am petrecut în principatele dunărene. Dacă Franzos și Diefenbach zic, că muierile la popor ar fi tractate aproape ca sclave și că ele împărtășesc bețiivia cu bărbații, *una* este așa de puțin adevărată ca și *cealaltă*. Dacă și muierile sevărășesc toate lucrările casnice și de câmp, cu aceasta nu este zis nici pe departe, că ar trece de sclave. Din contră, muieria română are o poziție foarte independentă și unei sclave nu i va atărna bărbatul întreaga sa avere de gât“*).

Terminăm cu reproducțiunile noastre: ajunge pentru a ne face o idee cât de lămurită despre spiritul, ce domnesce în cartea dlui Henke. De sigur cetitorul va aproba pe deplin modul autorului nostru, a nu se mulțami cu suprafața lucrului și cu simpla faptă, ci a înțelege din cauze, și mai cu samă a privi prezentul ca rezultat al trecutului, va se zică, a esplică stările de astăzi, cu deosecire și cele regretabile, prin istorie, ce conține atâte pagini triste pentru Români. Metodul acesta singur admisibil, când voim a cunoasce un popor în adevăr, autorul nostru l a părăsit spre

*) Autorul are în vedere șalba prețioasă, încărcată cu monete de aur și argint.

cea mai mare și neplăcută surprindere a noastră într-o singură cesțiune mai importantă, în cesțiunea Jidanilor. Aici dl. Henke n'a pătruns — nu putem presupune că n'a voit să pătrundă — la *cauze*, cel puțin nu la cele adevărate. El comite eroarea, ce o aflăm la cea mai mare parte dintre străini, vezi bine anevoie la de aceea, cari au petrecut ani întregi în România — luând afară Jidanii însiși —, eroarea zicem, a ține o cesțiune *curat politică-socială*, cu deosebire *economică*, de o cesțiune *religioasă*. Ne este o enigmă completă, cum autorul nostru, care de altmintrelea dovedește intențiunile cele mai bune, poate aduce o judecată atât de falsă, nedreaptă față de Români, cari cu privire la toleranța religioasă se pot asemăna cu ori și care popor din lume.

Nu e vorbă, se mai află incorectități în cartea dlui Henke. D. e. „România este împărțită în districte . . . a căror curte supremă judecătorească se află în *Focșan*“ (!) (pag. 7); sau: „cei mai mulți (dintre Ungurii ciangăi din România, Ref.) sunt descendenții Secuilor imigrați din Ardeal în *secolul al XIII-lea*“ (!) (pag. 40); sau: „Primul cap al întregului cler (gr.-oriental, Ref.) este *imperatul Rusiei*“ (!) . . . (pag. 162); sau: „Ca istorici numim pe Cogălnicean, *Oltenicean*“ (!) . . . ca gramatici cu deosebire pe *Bob*“ (!) . . . (pag. 176); poesii rău traduse, etc. etc. În privința formală notăm erori în dispoziție, repetițiuni dese și nemotivate etc. — Cu toate acestea, precum am zis-o la începutul anunțului nostru, suntem mulțumiți a pute constata: *autorul are voință bună a căuta adevărul și tot aceeași voință bună a spune adevărul*. Noi Românii, pășiți ce suntem din partea străinului, avem recunoștință și pentru *intențiunea bună* !

Bz.

BIBLIOGRAFIE.

Vlădescu, Al. Dr., *Suveranitatea și independența României* față cu capitulațiile, tractatul și convenția de la Paris. București 1877.

Polichnonie, G. A. Dr., *Fiziologia și patologia somnului*. București 1877.

Mariencescu, M. *Sânșitorul* (Agiasmatarul) cuprinde de cele mai necesarii lucrări preușesci, culese cu binecuvântarea O. S. P. episcop Atanasie. București 1877.

Brănescu, D., *Orariu* (ceaslov) ordinar, cu binecuvântarea O. S. P. episcop. Atanasie. București 1877.

Vasiciu, Paul, Dr. „*Difteria*“ (Diphtheritis) și vindicarea ei naturală. Timișoara 1877. Tipografia diecesei cenadiense. (Prețul 6 cr.)

Shakespeare, W., „*Hamlet, Prințul Danimarcei*,“ traducțiune în versuri de Adolf Stern. București 1877. (Prețul 4 lei noi).

Istrati, C. I., Dr., *Cremațiunea morților*. București 1877 (Prețul 2 lei n.).

Istrati, C. I., Dr., *Despre depărtarea cadavrelor*, studii de igienă publică. București 1877 (Prețul 2 lei n.).

Ignat, N., maior, *Instrucțiuni asupra servițiului în campanie pentru infanterie*, traducere după lucrarea locotenentului general comitele de Waldersec. București 1877 (Prețul 1 leu n.).

A esit de sub presă și se află de vândare la toate librăriile principale:

POMĂRITUL

intocmit

cu deosebită privire

la

GRĂDINA SCOLARĂ

de

D. Comșa.

Cu numeroase ilustrațiuni intercalate în text

SIBIU 1877.

Cuprinsul:

Introducere.

Partea întâia. *Prăsirea pomilor:*

Prăsirea pomilor din semență — Prăsirea pomilor din sade, butași și pui sau vlăstări — Scoala de altoit — Altoirea — Cultura altoilor — Pomii pitici și cultura lor (piramida, columna, globul, pocalul, furca, palmeta și cordoanele).

Partea a doua. *Cultura pomilor:*

Alegerea și intocmirea pometului — Plântarea pomilor — Tractarea pomilor — Animalele stricăcioase pomilor, boalele și alte neajunsuri — Cultura diverselor specii de pomi (mărul, părul, gutuiul, cireșul, nucul, căstanul, frăgarul, smeura, vița de vie etc.)

Partea a treia. *Culesul, conservarea și întreținerea poamelor:*

Uscarea, prepararea lictarului, vinului, ra-chiului, oleiului și oțetului de poame.

Adaus:

I, Cultura gardului viu; II, prepararea compostului.

În zilele din urma această broșură a trecut în stăpânirea *librăriei archidieceșane*, de unde se capătă exemplarul cu prețul de 1 fl. v. a. (2¹/₂ lei n.). Comandele în mare se vor efectui pe lângă prețuri scădute. Broșura este tipărită în 8° mare, cuprinde (cu introducere cu tot) 208 pag. cu 65 ilustrațiuni intercalate în text.